

УДК 005.35

**ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ПРИНЦИПІВ
КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ У МІЖНАРОДНІЙ ТА
НАЦІОНАЛЬНІЙ ПРАКТИЦІ****Іваній К.О.***E-mail: k.o.ivanyi@gmail.com**ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»*

У роботі досліджено передумови формування та розвитку принципів корпоративного управління у міжнародній та національній практиці задля подальшого необхідного вдосконалення відповідних формулювань для використання в практичній діяльності. Дослідження виконано з використанням системно-історичного підходу. З'ясовано, що корпоративне управління представляє собою організаційну модель, метою використання якої є, з одного боку, регулювання взаємовідносин між менеджерами компаній і їхніми власниками, а з іншого – узгодження цілей різних зацікавлених сторін задля забезпечення тим самим ефективного функціонування компаній. Принципами корпоративного управління визначено вихідні начала, що лежать в основі формування, функціонування та вдосконалення системи корпоративного управління відповідним суб'єктом. Досліджено хронологію прийняття існуючих загальноприйнятих принципів, що складають основу ефективного корпоративного управління, та доведено, що типові принципи корпоративного управління містять наступні розділи: права акціонерів; рівне ставлення до акціонерів; роль зацікавлених осіб; розкриття інформації та прозорість; обов'язки правління. Перспективами подальших наукових розробок є уточнення і вдосконалення формулювання принципів з метою більш ефективного корпоративного управління. Пропонована робота містить коректні визначення корпоративного управління і принципів, наводить хронологію появи принципів в міжнародній практиці, перелічує існуючі принципи та узагальнює підходи щодо їх переліку у міжнародних та національних кодексах (принципах) корпоративного управління.

Ключові слова: корпоративне управління, принципи корпоративного управління, кодекс корпоративного управління, права акціонерів, зацікавлені особи, наглядова рада, виконавчий орган

UDC 005.35

**FORMING PREREQUISITES OF CORPORATE GOVERNANCE
PRINCIPLES IN THE INTERNATIONAL AND NATIONAL PRACTICE.****Ivanii K.O.***E-mail: k.o.ivanyi@gmail.com**Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine*

The purpose of the paper is to research forming prerequisites of corporate governance principles in the international and national practices for the further improvement and application in practice. The research was conducted by using systematic historical approach.

We found that corporate governance is an organizational model, which is used, on the one hand, for regulation of relations between managers of companies and their owners, and on the other hand - for the harmonization of various stakeholders goals to ensure the effective operating of the same company. Corporate governance principles are the commencement that underlie in the formation, operation and improvement of corporate governance relevant entity. We have explored the chronology of the adoption of existing principles which form the basis of effective corporate governance. It has been determined that the typical corporate governance principles include the following sections: shareholders' rights; equitable treatment of shareholders; role of stakeholders; disclosure and transparency; responsibilities of government. Prospects for further scientific development are to clarify and improve the formulation of guidelines to better corporate governance. The practical significance of the results lies in the identifying the correct definition of corporate governance principles. It gives a chronology of the appearance of the principles in the international practice, lists the existing principles and summarizes approaches in international and national codes (principles) of corporate governance.

Key words: corporate governance, principles of corporate governance, the code of corporate governance, shareholder rights, internal stakeholders, Supervisory Board, Executive body

Актуальність проблеми. В умовах сучасної світової економіки корпорації відіграють все більш визначальну роль. Корпоративний капітал постійно посилює свій вплив на економічні і соціальні процеси на Україні. Зауважимо, що корпорації як такі виникли в якості самостійних об'єднань юридично відокремлених підприємств з метою спільного виступу на ринку, раціонального використання виробничого, трудового і фінансового потенціалу, узгодження науково-технічної політики. Вони розвиваються вже понад 70 років, однак, перші корпоративні структури виникли на Заході ще в позаминулому столітті.

Корпоратизацією охоплені і країни Центральної та Східної Європи, СНД і Балтії. Важлива роль у цьому процесі належить транснаціональним корпораціям провідних капіталістичних країн, які з'явилися на ринках цих країн у другій половині 60-х років. Багато в чому саме завдяки ТНК був укладений перший пакет міждержавних угод про промислове співробітництво, про реалізацію спільних проектів і перші компенсаційні угоди між соціалістичними і капіталістичними країнами.

Незважаючи на те, що корпоративними структурами накопичений значний історичний досвід, багато питань «корпоратизації» капіталу, корпоративного управління і контролю досліджені недостатньо. Навіть роботи теоретичного і методологічного характеру містять різночитання у самому

визначенні та організаційному статусі корпорацій. Господарське право більшості країн (України зокрема) не містить у собі спеціального, чітко окресленого корпоративного права, яким регулюється корпоративна діяльність і виділяються корпорації в якості самостійних економічних суб'єктів.

Одночасно, із вказаним положенням справ доводиться погоджуватися в умовах, коли саме корпоративна діяльність визнається джерелом багатьох проблем, так само як дана діяльність у все більшій мірі визначає перспективи сучасної національної та світової економіки.

Особливо багато проблем існує в області корпоративного управління і контролю. Відокремлення власності від системи управління, делегування права прийняття рішень професійним менеджерам, роздробленість акціонерного капіталу корпорацій постійно обумовлюють нові проблеми у всіх країнах, де корпораціям належить помітна роль у розвитку економіки. При цьому, наразі проблема корпоративного управління вже не є суто національною проблемою, вона стає міжнародною.

Системи корпоративного управління, що ґрунтуються на визначених принципах, надають суспільству можливість переконатися в тому, що великі корпорації є добре керованими установами, в яких інвестори та кредитори можуть впевнено розміщувати власні кошти. Наразі стає все більш очевидним той факт, що наявність відкритої і справедливої системи управління ринками, на яких діють корпорації, справедливого врахування інтересів усіх зацікавлених сторін, і системи, що дає кожному підприємцю з хорошим продуктом шанси на успіх, є настільки ж необхідною для побудови демократичного суспільства, як і наявність відповідних політичних інститутів, і є основою стійкої ринкової економіки. Системи корпоративного управління, діяльність яких ґрунтується на певних принципах, є захистом від корупції та зловживань і базою для зміцнення концепції ринкової економіки в демократичному суспільстві [10].

Вищезазначене свідчить про актуальність дослідження багатьох проблем корпоративного управління і контролю, питань принципів формування та регулювання діяльності корпорацій в країнах з ринковою економікою.

Аналіз останніх наукових досліджень. У розумінні сутності корпоративного управління загалом і принципів останнього зокрема слід зазначити, що відповідна проблематика є достатньо складною, оскільки вона є відносно новою і її розвиток продовжує еволюціонувати. Поряд з цим, термін «корпоративне управління» (corporate governance) широко використовується в практичній діяльності, хоча, досі не має

однозначного визначення. Відповідних трактувань терміну «корпоративне управління» на сьогоднішній день запропоновано досить багато, оскільки наразі проблематика корпоративного управління досліджується багатьма науковцями [9].

Так, В.А. Євтушевським корпоративне управління характеризується як процеси регулювання власником руху його корпоративних прав задля отримання прибутку, управління корпоративним підприємством, відшкодування витрат через отримання частки майна в процесі його ліквідації [1]. С.А. Румянцевим надається наступне визначення корпоративному управлінню: «Корпоративне управління – це система виборних та призначених органів, які здійснюють управління діяльністю відкритих акціонерних товариств, що відображає баланс інтересів власників, і спрямована на збереження максимально можливого прибутку від усіх видів діяльності товариства згідно з нормами чинного законодавства» [8]. Поняття «корпоративне управління» розглядається М.І. Небавою, зокрема, ним трактується це поняття так: «Корпоративне управління – це процеси регулювання власником руху його корпоративних прав із метою отримання прибутку, управління корпоративним підприємством, можливих спекулятивних операцій з корпоративними правами, відшкодування витрат через отримання частки майна при його ліквідації» [5]. Н.В. Мочерним, О.А. Устенко, С.І. Чеботарем визначається поняття корпорації як найдосконалішої форми організації підприємств, що існує переважно у вигляді відкритого акціонерного товариства, засновниками якого формується акціонерний капітал шляхом об'єднання власних ресурсів через механізм випуску і продажу цінних паперів (передусім, акцій), а співвласники несуть обмежену відповідальність [3].

У відповідності до визначення Світового Банку, корпоративним управлінням поєднуються в собі норми законодавства, нормативних положень та практика господарювання у приватному секторі, що надає можливість залучення товариствам фінансових і кадрових ресурсів, ефективного здійснення господарської діяльності, і, таким чином, продовження власного функціонування при одночасному нагромадженні довгострокової економічної вартості шляхом підвищення вартості акцій і дотримання при цьому інтересів акціонерів і товариства загалом. Як бачимо, в останній частині цього визначення вже вказується на суттєвий принцип корпоративного управління – дотримання інтересів акціонерів і товариства.

Організацією економічного співробітництва і розвитку (далі – ОЕСР) вважається, що корпоративне управління відноситься до внутрішніх засобів забезпечення діяльності корпорацій і контролю над ними. Ним визначаються механізми, за допомогою яких формулюються цілі компанії, визначаються засоби їх досягнення та контролю над її діяльністю. Тобто, корпоративне управління представлено як система, за допомогою якої здійснюється управління та контроль за діяльністю підприємницьких організацій. Структура корпоративного управління визначає права й обов'язки осіб, що входять у корпорацію, наприклад, членів ради директорів, менеджерів, акціонерів та інших зацікавлених сторін, і встановлює правила і порядок прийняття рішень по справах корпорації. Тобто, ОЕСР вже визначаються певні принципи корпоративного управління.

Загалом, слід зауважити, що, незважаючи на великий доробок відносно сутності власне корпоративного управління, наразі залишаються недостатньо дослідженими питання щодо принципів здійснення останнього.

Мета роботи полягає у дослідженні передумов формування та розвитку принципів корпоративного управління у міжнародній та національній практиці.

Викладення основного матеріалу дослідження. Узагальнюючи вищенаведені трактування поняття корпоративного управління, можна зробити висновок, що останньому притаманні два аспекти, що доповнюють один одного, згідно яких:

– корпоративне управління є організаційною моделлю, що покликана, з одного боку, регулювати взаємовідносини між менеджерами компаній та їх власниками (акціонерами), з іншого – узгоджувати цілі різних зацікавлених сторін, забезпечуючи тим самим ефективне функціонування компаній;

– корпоративне управління є системою або процесом, за допомогою якого керується і контролюється діяльність корпорацій, підзвітних акціонерам [9].

Безумовно, корпоративне управління існує та розвивається на основі відповідних принципів. При цьому, принципи корпоративного управління – це вихідні начала, що лежать в основі формування, функціонування і вдосконалення системи корпоративного управління організацією. Незважаючи на те, що наразі у світі відсутня єдина модель корпоративного управління, існують загальноприйняті принципи, що складають основу

ефективного корпоративного управління та можуть бути використані в широкому діапазоні правових, економічних і політичних умов [2].

Наразі питання вдосконалення корпоративного управління на національному рівні є важливим напрямом суттєвих зусиль багатьох країн. Одним із інструментів, що надає можливість досягнення зазначеної мети, є запровадження національних принципів (або кодексів) корпоративного управління – зведень добровільно прийнятих стандартів і внутрішніх норм, що встановлюють і регулюють порядок корпоративних відносин і містять відповідні принципи (табл. 1).

Таблиця 1. Хронологія появи в різних країнах кодексів та принципів корпоративного управління

Рік	Країна	Назва документа
1991	Великобританія	«Кодекс Кедбері», підготовлений комітетом під керівництвом Андріана Кедбері і сформований Радою з фінансової інформації, Лондонською фондовою біржею та професійною спілкою бухгалтерських службовців
1994	США	«Основні напрямки та проблеми корпоративного управління» Ради директорів «Дженерал моторз»
1998	США	«Основні принципи і напрямки корпоративного управління в США» Каліфорнійського пенсійного фонду цивільних службовців у відставці, що є одним з найбільш інституційних інвесторів
1999	переважно ЄС	«Принципи корпоративного управління ОЕСР»
1999	Бразилія	«Кодекс належної практики» Бразильського інституту корпоративного управління
1998	Індія	Кодекс «Рекомендаційного корпоративного управління» Конфедерації промисловості Індії
1999	Малайзія	«Кодекс корпоративного управління» Вищого фінансового комітету Малайзії
2003	Україна	«Принципи корпоративного управління України»

Поява загальноприйнятих принципів корпоративного управління обумовлена, перш за все, збільшенням уваги до питань останнього в наявних умовах глобалізації фінансових ринків та лібералізації руху капіталу. Це є спробою встановлення загальноприйнятих, транспарентних і зрозумілих всюди «правил гри» на фінансовому ринку. Розроблення міжнародних принципів корпоративного управління є одночасно відповіддю суспільства на світові фінансові кризи та прагненням до стабільності відповідних ринків.

Поява таких документів обумовлена:

– усвідомленням неможливості вирішення усіх проблем, що існують в корпоративному управлінні, лише на рівні національного законодавства і необхідності їхнього урегулювання через запровадження етичних норм в практику корпоративного управління;

– сприйняттям корпоративного управління як важливого чинника національного розвитку і необхідної умови існування в міжнародному конкурентному середовищі. При цьому, корпоративне управління розглядається як невід'ємна складова ринкової економіки, умова для розвитку приватного підприємництва, засіб підвищення конкурентоспроможності на міжнародних ринках і поліпшення показників економічної діяльності загалом [2].

У більшості країн в процесі формування загальних підходів та принципів корпоративного управління активно беруть участь не тільки урядові органи, але й недержавні організації і групи. При цьому, якщо зусилля державних органів переважно спрямовані на вдосконалення законодавства задля закріплення обов'язковості визначених стандартів розкриття інформації та захисту прав акціонерів, то діяльність ділових кіл і інших недержавних структур та груп є спрямованою на формування правил та процедур корпоративного управління, що були б добровільно прийняті більшою частиною ділового співтовариства та відповідали міжнародно-визначеним принципам і одночасно з цим враховували б національні особливості [4].

Як відзначалося вище, у світі наразі не існує єдиної моделі належного корпоративного управління. Проте, робота, проведена в ОЕСР, дозволила виявити деякі загальні елементи, що розташовані в основі належного корпоративного управління. Так, принципи корпоративного управління ОЕСР, засновані на цих загальних елементах, сформульовані так, щоб охопити різні існуючі моделі. Зокрема, у них відсутня жодна конкретна структура органів управління, а самим терміном «правління» в тому вигляді, в якому він використовується в цьому документі, охоплюються різні національні моделі управлінських структур, що зустрічаються в країнах-членах ОЕСР.

У типовій дволанковій системі, що використовується у деяких країнах, термін «правління», який використовується в зазначених принципах, відповідає «спостережній раді», у той час, як термін «головні посадові особи» відповідає керуючому органу. Щодо систем, де єдиний орган управління підконтрольний внутрішній ревізійній комісії, терміном «правління» охоплюються обидва поняття [7].

Принципи корпоративного управління ОЕСР не мають обов'язкового характеру і не мають за мету надання детальних «рецептів» для

національного законодавства. Їхнім завданням є позначення «відправного пункту», який міг би служити орієнтиром. Вони можуть бути використані політичними лідерами в процесі оцінки і розробки правових і регуляторних структур корпоративного управління, якими відображаються економічні, соціальні, правові і культурологічні умови в їх країнах, а також учасниками ринку при розробці своєї власної практики корпоративного управління [7].

Зазначені принципи мають еволюційний характер і їх слід переглядати в світлі істотних змін умов. З метою збереження конкурентоспроможності в сучасному мінливому світі корпорації повинні оновлювати і коригувати власну практику корпоративного управління таким чином, щоб відповідати новим вимогам і використовувати знову виникаючі можливості.

Аналогічним чином уряди несуть відповідальність за формування ефективної регуляторної структури, яка б забезпечувала достатню гнучкість, що надає можливість ринкам ефективно функціонувати і виправдовувати очікування акціонерів і інших зацікавлених осіб. Саме урядам і учасникам ринку доведеться вирішувати, як застосовувати принципи в процесі розробки власних структур корпоративного управління, враховуючи плюси і мінуси регулювання.

Відповідний документ розділений на дві частини. У першій частині документа викладено принципи, що відносяться до п'яти областей:

I) Права акціонерів; II) Рівне ставлення до акціонерів; III) Роль зацікавлених осіб; IV) Розкриття інформації та прозорість; V) Обов'язки управління.

Початок кожного розділу містить один принцип за яким слідує ряд допоміжних рекомендацій. У другій частині документа принципи, виділені жирним шрифтом, подаються з анотаціями, в яких містяться коментарі до принципів, що покликані допомогти користувачеві зрозуміти їх логіку. В цих анотаціях також можуть міститися описи пануючих тенденцій та інших альтернатив, а також приклади, які можуть виявитися корисними при практичному застосуванні цих принципів [7].

Щодо національних принципів корпоративного управління України зазначимо, що вони мають рекомендаційний характер і розраховані на добровільне застосування. Головним стимулом відносно їх дотримання господарськими товариствами є економічна доцільність і об'єктивні вимоги ринку відносно залучення інвестицій [2].

Основні їх розділи наступні:

1) мета господарського товариства. Метою господарського товариства є максимізація добробуту акціонерів за рахунок збільшення ринкової вартості акцій товариства, а також отримання акціонерами дивідендів;

2) права акціонерів. Товариство має сприяти реалізації і забезпеченню захисту прав і законних інтересів акціонерів.

3) Наглядова рада та виконавчий орган. Наглядовою радою здійснюється загальне керівництво діяльністю товариства, контроль за діяльністю виконавчого органу і захист прав всіх акціонерів. Ефективним управлінням має передбачатися система звітності ради перед загальними зборами товариства. Виконавчим органом здійснюється керівництво поточною діяльністю товариства. Виконавчий орган є підзвітним наглядовій раді і загальним зборам акціонерів;

4) Лояльність і відповідальність. Посадові особи органів товариства мають добросовісно і розумно діяти у найкращих інтересах товариства;

5) Розкриття інформації і прозорість;

6) Контроль за фінансово-господарською діяльністю товариства. Задля захисту прав і законних інтересів акціонерів товариство має забезпечити комплексний, незалежний, об'єктивний і професійний контроль за фінансово-господарською діяльністю товариства;

7) Зацікавлені особи. Товариство має поважати права і враховувати законні інтереси зацікавлених осіб (а саме, осіб, що мають легітимний інтерес в діяльності товариства та до яких перш за все належать працівники, кредитори, споживачі продукції, територіальна громада, на території якої здійснює діяльність товариство, а також відповідні державні органи і органи місцевого самоврядування) і активно з ними співпрацювати з метою створення добробуту, робочих місць і забезпечення фінансової стабільності товариства [6].

Висновки. Таким чином, нами з'ясовано, що загалом корпоративне управління представляє собою організаційну модель, метою використання якої є, з одного боку, регулювання взаємовідносин між менеджерами компаній і їхніми власниками, а з іншого – узгодження цілей різних зацікавлених сторін задля забезпечення тим самим ефективного функціонування компаній. Ми визначили, що принципами корпоративного управління є вихідні начала, що лежать в основі формування, функціонування та вдосконалення системи корпоративного управління

відповідним суб'єктом. Нами досліджено хронологію прийняття існуючих загальноприйнятих принципів, що складають основу ефективного корпоративного управління та можуть бути використані в широкому діапазоні відповідних умов. Як правило, типові принципи корпоративного управління містять наступні розділи: права акціонерів; рівне ставлення до акціонерів; роль зацікавлених осіб; розкриття інформації та прозорість; обов'язки правління. Перспективами подальших наукових розробок в аналізованому напрямі є уточнення і вдосконалення формулювання принципів з метою більш ефективного корпоративного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Євтушевський, В.А. Основи корпоративного управління / В. А. Євтушевський. – К.:Знання-Прес, 2002.
2. Мальська, М. П. Корпоративне управління : підручник / М. П. Мальська, Н. Л. Мандюк, Ю. С. Занько. – К.: Знання, 2012. – 348 с.
3. Мочерний, С.В. Основи підприємницької діяльності: Посібник / С. В. Мочерний, О. А. Устенко, С. І. Чеботар. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001.
4. Национальные принципы корпоративного управления как основа развития экономики Украины [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/libs/stattya/2716-natsionalni-printsipi korporativnogo-upravlinnja-jak-osnova-rozvitku-ekonomiki-ukrayini.html>
5. Небава, М.І. Теорія корпоративного управління / М. І. Небава. – К.:ЦУЛ, 2004.
6. Принципи корпоративного управління, затверджені Рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 11.12.2003 № 571 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1007.2417.0>
7. Принципы корпоративного управления ОЭСР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.corp-gov.ru/projects/principles-ru.pdf>
8. Румянцев, С.А. Українська модель корпоративного управління: становлення та розвиток / С. А. Румянцев. – К.:Знання,2003.
9. Савенкова, И. В. К вопросу о понятии и сущности корпоративного управления / И. В. Савенкова, Н. В. Ивнева // Молодой ученый. – 2013. – №4. – С. 298-301.
10. Формирование системы корпоративного управления в развивающихся, зарождающихся и переходных экономиках. Справочное пособие центра международного частного предпринимательства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cipeeurasia.org/articles/CG_handbook_rus.pdf